

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XLI. Hortatio militaris & responsa exercitus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

hoc vnum amplius habet, quod leuem armaturam & sagittarios ante mediam aciem ponit; ut illis residentibus, non possit irrumpi. Nam sic de dextro cornu suo, illius sinistrum: & de sinistro cornu suo illius dextrum aggreditur. Quod si fugare potuerit, statim vincit: sin minus, media acies illius non laborat: quia à leui armatura, sagittariisq; defenditur. Sexta depugnatio optima est, prope similis secundae: quâ reuntur, qui de numero suorum, & de virtute desperant. Et si bene ordinauerint, quamvis cum paucioribus, sæpe victoriam consequuntur. Nam cum instructa acies ad hostem accedit, dextram alam tuam sinistra ala hostium iunge, & ibi per equites probatissimos, & velocissimos pedes incipe praelium. Reliquam autem partem exercitus tui, longissime à dextra parte aduersariorum remoue, & in directum porrige, quasi verum. Nam cum partem sinistram illius, & à lateribus, & à tergo coeperis cadere, sine dubio vertes in fugam. Aduersarius autem nec de dextra parte sua, nec de media acie potest suis laborantibus subuenire, quia acies tua extenditur, & totam porrigit ad similitudinem I. litteræ longissimèq; recedit ab hostibus. (Quo genere in itineribus sæpe configuratur.) Septima depugnatio est, quæ loci beneficio adiuvat dimicantem. In hac quoque, & cum paucioribus, & cum minus fortibus poteris aduersarium sustinere, hoc est, si montem, aut mare, aut flumen, aut lacum, aut ciuitatem, aut paludes, aut abrupta in in vna parte habeam, ex quâ hostis non possit accedere, & reliquam exercitum tuum directâ acie ordines. Sed in illa (ala) quæ munitionem non habet, omnes equites & ferentarios ponas. Tum securus pro tuo arbitrio, cum hoste confluges; quia ab vna parte loci natura te munit, ab alia duplex prope ponitur equitatus. Illud tamen obseruandum est, quo nihil melius inuenitur, ut siue solo dextro cornu pugnare volueris, ibi fortissimos ponas: siue sinistro, ibi strenuissimos colloces: siue in medio cuneos facere volueris, per quos acies hostium rumpas, in cuneo exercitatisimos ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri consuevit. Tantum est, ut electi à Duce sapientissimo, in his locis, in quibus ratio & utilitas postulat, ordinentur.

§. 7. Archelai & Sullæ acies à communi valde recedunt. Frontinus libr. 2. cap. 3. Archelaus aduersus L. Syllam, in fronte ad perturbandum hostem fulcatas quadrigas locauit; in secunda acie phalangem Macedonicam; in tertia, Romanorum more, armatos auxiliares, mixtis fugitiua Italica gentis, quorum perniciatî plurimum fidebat, leuem armaturam in vltimo statuit. In vtroq; deinde latere equitatum, cuius amplum numerum habebat; circumuendi hostis causa posuit. Contra hæc Sylla fossas amplæ latitudinis in vtroq; latere duxit, & capitibus earum castella communiuit: quâ ratione, ne circumuenirentur ab hoste, & pedum numero, & maxime equitatu superante, consecutus est. Triplicem deinde pedum aciem ordinauit, relictis intervallis, per leuem armaturam, & equitatum, quem in notissimo collocauerat, ut cum res exegisset emitteret eum: tum profugianis, qui in secunda acie erant, ut densos numerososq; palos firme in terram defigerent; intrag, eos, appropinquantibus quadrigis, ante signa nostram aciem recepit: tum demum sublato vniuersorum clamore velites & leuem armaturam ingerere tela iussit: quibus factis quadrigæ hostium aut implicitæ palis, aut exterrita clamore telisq; in suos conuersæ sunt, turbaueruntq; Macedonum instructionem: quæ cedente cum Sylla staret, & Archelaus equitem opposuisset, Romani equites subito emisit, auerterunt eos, consummaruntq; victoriam.

CAP V T XLI.

Hortatio militaris, & responsa exercitus.

Signa con-
uincere ho-
stem.

§. 1. EXERCITVS consternatus, vel pudore, vel metu ad pugnandum impellitur. Pudore; ut cum Imperator signum in hostem conicit; Quod Seruius Tullius adolefcens sub Tarquinio fecit, imitati sunt Furius Agrippa, T. Quintius Capitolinus, M. Furius Camillus, Saluius Pelignus. Vel cum Im-

perator in aciem primam præuolat, sic Lucius, cum legiones Mithridatico exercitui cederent, stricto gladio in primam aciem emicuit, & dixit militibus, si quis quæreret, vbi Imperatorem reliquissent? responderent: In Bæotia. Julius etiam ad Mündam in primam aciem pedes profiliit, atque ita milites dum deserere eum erubescunt, vicere.

Metu fugientes tenuit Q. Furius minatus neminem se castris recepturum nisi victorem. Scipio ad Numantiam, fugientes sibi pro hoste futuros. Idem M. Atilius, & Philippus Macedo fecerunt. Priscus dictator, & Cossus Cornelius signiferum cunctantem interfecerunt.

§. 2. Efficax est breuis in periculo adhortatio. Iphicrates victoriam promissit, si vbi signum dedisset, vnum gradum processissent, idq; dedit cum res in inclinatione esset, & vicit. Epaminondas quoque eodem exhortationis genere vsus est. Alexander suos videns inclinare; adhuc semel, viri Macedones, adhuc semel accedamus; atque ita hostem impulerunt. Cum itaque inclinatur acies, retine cedentes, si redeant, vicerunt. Cæsar sanè

ipse manu subicit gladios ac tela ministrat

Promouet ipse acies impellit terga suorum

Verbere conuersæ cessantes excitat hasta.

§. 3. Plus est in timore exercitus periculi, quâ quidem in re agendum est, ut insigni aliqua fiducia excitetur, quod ferè aliter fieri non potest, quam ut occultum subsidium, & stratagema esse arbitrentur. Fuluius nobilior contra Samnitas victores pugnaturus suis animum addidit, cum diceret: vnam hostium legionem à sepècunia corruptam ad prodicionem, imperauitque Tribunis, Centurionibus, & primis ordinibus, ut quod aut argentique haberent, conferrent ad representandam proditoribus mercedem: Hinc alacritas & victoria. Hortari itaque non modo aperte, quod interdum est diffidentis, sed per cuniculos oportet, ut animus crescat. Lucullus edito ex loco viso Tigranis exercitui; Vicinus milites, vicinus, inquit. Cataphractorum crura & femora gladijs figebat, hastas gladijs concidebant.

Fiducia
militis vi-
ctoria est.

§. 4. Vtile est emulationem excitare: Cæsar contra Ariouistum se cum decimâ legione pugnaturum ad victoriam. Illa gratias de iudicio agit, cæteri pudore accensi sunt ad praelium.

Emulatio
ad victo-
riam.

§. 5. M. Fabius & Cn. Manlius militem deterrantem praelium propter seditiones cunctatione accenderunt, cum hostium contumelias ferre non possent. L. Sulla operibus milites fatigauit, donec poscerent praelium, pro exhortatione itaque labor fuit. Agesilaus Lacedæmonius cum preciosissima milites Orchomeni deposuissent, oppidanis præcepit, ne quicquam reciperent, ut exercitus ardentius pro rebus suis depugnaret, hic auaritia in praelium adegit. Terror hosti vna voce interdum incutitur, animusque excutitur. Leotychedas cum dubij essent Jones sparit famam, Perlas ad Plataeas esse victos, quo patet eos animauit.

Vna sæpe
vox hostem
terret.

Pan Bacchi Dux cum canum montem in vicino esse intellexisset, noctu clamorem tolli iussit, qui percussu duplicatus hosti terrorem incussit. Aristomenes cum videt mistas triremes, & aciem ancipitem iussit suos milites clamare: sinite fugere. Hostes verè putantes suos fugere, fugerunt & ipsi.

§. 6. Vltatum olim fuit, ut hostium superbia, iniquitateque exposta ad praelium hortarentur; ita Fabius cum legati Carthagine condiciones iniquissimas ferrent, indignationis exercitum impleuit. Epaminondas pronunciauit Lacedæmonijs constitutum; si vicissent, omnes virilis sexus occidere, vxores & liberos in seruitutem adducere, Thebas delere, tantum gerat at dorignantium, ut primo impetu aduersarios fugarent.

Nimium

Nimium jam hujus imposturae experimentum est, ut subditos contra Principes commoueat, omnia facta, atque infecta comminiscantur. Verum horum apud imperitos usus est, & si recte instituantur tota res in derisum abit. Quid enim facilius, quam vanissima eludere? Habet idem Frontinus libro 1. cap. 12. exempla multorum, qui omnia eluserunt.

*Superstitio
in praelio
periculosa.*

Facile autem in auctores recidit si superstitione obnoxium militem habeant. Caesar cum sciret legem esse Germanis non pugnare decrescente luna, impeditos religione acie vicit.

Impostura licet nunquam vsurpanda sint, interdum tamen stolidos militum animos erexerunt. Sic Archidamus noctu clam aram statuit, ornauit, & equos circum egit, ut Castor, & Pollux adfuisse putarentur.

Epaminondas noctu per artificem curauit, ut statua Palladis manu scutum teneret, quod initio ante pedes positum erat; Bæoti in crasso aëre nati, Ducem sumpsisse scutum, & protectricem fore rati fortiter pugnarunt. Idem quoque vatem Trophonium produxit. Alexander quoque superstitione suorum abusus est. Aruspices enim manum literis, quæ viatoriam portenderent inscripsit, qui tenens exta notas impressit. Hoc etiam accuratius fecit contra Gallos Attalus, Polyæn. libr. 4.

CAPVT XLII.

Antiquam aciem nostro tempore seruari non posse.

*Non arma,
nec acies
priscæ resti-
tuenda.*

§. 1. **M**ACHIAVELLVS eam reduci vellet, verum nullo id Reipublicæ bono, militiæ damno ingenti. In eo quidem recte sentit, quod ita ordinandos censet exercitus, ne in paucorum timore, vel fuga omnes periclitentur. Quod verò antiquum Romanorum morem viget, præter rem facit. Ratio enim pugnandi, qua nunc vtimur, multo melior est, multoq; firmitior. Romanæ aciei ars erat prima, ut fessis, aut victi velites se in ordines hastatarum, hi in Principum interualla reciperent: nunc vero receptus ille non probatur; sed in locum fessorum alij, atque alij submituntur. Multoque prudentius id egisset Romani, si ita statuissent, ut si premi vidissent hastatos, submitterent Principes, his Triarios. Nam quod turbas, & ordinum conuulsionem arbitratu orituram ex pro cursu eorum, qui in secunda, tertiaque acie versantur, non satis attendit grauiorem oriiri ordinum turbationem ex recessu, & quasi fuga cedentium, aut pulsorum, quam pro cursu pugnatium, & succurrentium; plus enim rationis & animi est, in pugnatibus, quam in fugientibus, & antrorsum procedunt illi, fugientes retrorsum. Quin ad animos erigendos, acuendamque audaciam plus valet, stanti & pugnant, quam cedenti succurrere. Hosti etiam confidentia tollitur nostro præliandi modo, veterum ordinis augetur: cedentibus enim acrior incumbit, & tantum timer.

*Melius suc-
curretur,
fessis, quam
cedentes re-
cipiuntur.*

§. 2. Quin & illud obseruandum tormentorum nostrorum rationem alium ordinem aciei requirere. Ante aciem enim ducenda sunt, & magna cura disponenda, atque etiam vitanda. Hoc sanè constat, si in dirigendis tormentis industria adhibeatur victoriam esse pronam, de quo supradictam loco; nunc satis est, si intelligatur non posse veterem aciem institui. Fortissimi enim militum nunc sclopi vtuntur, illis præcipue quas Mosquetas appellant, & raro cominus pugnatur, nisi cum altera pars fugit. Itaque iaculatores sunt nunc præcipui, & corpus aciei

Prius autem natura est, ut eminens quam cominus pugnetur, hic machinæ & mosquetæ, quæ sunt gravissimæ armaturæ initio dispenduntur.

§. 3. Olim interdum sagittas illudebant celesti pro cursu, id nunc fieri non potest, scutis enim & loriceis non impediuntur bombardæ.

Ventidius aduersus Parthos non ante exercitum eduxit, quam cum quingentis passibus abessent, & subita pro cursione sagittas elulit, & fiducia speicie barbaros debellauit. Hoc nunc tentare insani est.

§. 4. Nunc tormentorum usus ad latera aliam aciem requirit. Cum timetur ne hostis circumdet aciem, extendendæ sunt frontes & ad latera ponenda tormenta, inter pugandum verò contrahendæ, & emittenda iacula improuisa. Olim equitatus diffundebatur: nunc continetur, & cautissime emittitur.

CAPVT XLIII.

*Præcepta generalia aciei instruendæ,
& prælii.*

§. 1. **N**ON facile certandum, nisi necessitas cogat, aut videas victoriam te in manibus habere. Exercitus pugnandi audis sed impar, suauitate retinendus, ut animus maneat fortis, alacerrque, & tamen prudentiæ Imperatoris se committat. Sertorius Lusitanos Barbaros exemplo docuit, Romanos non simul vinci, sed per partes atteri debere. Cum deinde cum clade pugnaturos cerneret, turmam equitum misit, quæ hostem prouocaret, laborantique submisit subsidia, & omnes recepit, ostenditque quis exitus pugnae fuisset, si omnibus signis collatis fortunam tentassent.

*Non nisi
magno co-
modo vel
magna ne-
cessitate
præliandi.*

§. 2. Prælium haud facile committendum, Vegetius libro 3. cap. 9. Idem omnia ante cogitanda sunt, ante tentanda, ante faciendæ, quam ad ultimum veniatur abruptum. Boni enim Duces non aperto Marte prælium, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant, ut integri suis, quantos possint hostes interimant, certe vel terreat: in quâ parte, quæ necessaria admodum sunt, ab antiquis reperta perscribam. Paulus Æmilius, perarum nimis bonum Imperatorem signis collatis decertare, nisi summa necessitudo, aut summa ei occasio data esset.

§. 3. Magnus itaque Imperator est, qui conuitia, & nomina cunctatoris æquo animo ferre potest, ne ante tempus, aut non suo loco & tempore dimittet. Potuit ferre Fabius, non potuit Pompejus, itaque Fabius consensu aliorum, Pompejus suo malè pugnavit. Nam Fabium Collega traxit. Pompejum imperiti flexerunt. Contra omnia inuictus Pericles stetit. Pericles hosti impar, sed à suis pugnantibus cupidus, ad prælium etiam conuitio vocatus, respondit: cæsas arbores facillimè renasci, interemptos homines difficillimè reparari. Plutarchus in Pericle.

§. 4. Probum consilium Cn. Sulpitij Dictatoris, cum ut ait Liuius libro 7. bellum traheret, nolens se fortunæ committere aduersus hostem, quem tempus deteriorum indies & locus alienus faceret. Quod putat Machiauellus, si hostis omnino prælium inire velit, non posse illud evitari, verum est, sed id si velit, prælium inibit prudens Imperator suo commodo, & certa victoria; quemadmodum enim qui omnino cupiditate emendi prolapsus fundum alienum emere gessit, tanti, quanti eum venditor indicat, emere tenetur, ita qui temerariè in prælium prope-

*Hostis prælii
cupidi fa-
cile est vin-
cere.*

*Timor
lis, me-
animi
ad fra-
conue-*

*Sine
pericu-
ris pug-
tur.*